

CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNLOCUIREA LUI NICOLAE PETRESCU-COMNEN DE LA CONDUCEREA MINISTERULUI AFACERILOR STRĂINE AL ROMÂNIEI (21 DECEMBRIE 1938)

Adrian Vițalaru

Abstract

The replacement of Nicolae Petrescu-Comnen from the romanian diplomacy took place in december 21st, 1938. The idea of his replacement from the leadship of Foreign Affaires Ministry was vivacious since the begining of december, being part of the reshuffle tendency for the second goverment leded by the Patriarch Miron Cristea. The political decision has been determined by the international context to which the romanian diplomacy had to adapt, after the events that took place during autumn 1938 and also by Carol II's attempt of calling to the Foreign Affairs Ministry a politician with superior charisma and influence. The chosen one was Grigore Gafencu, a very well known political man, with great appreciation from the romanian political background. The ex-minister was appointed as ambassador of Romania in Vatican, the place were he was active also from 1930 to 1932.

În presa românească apărea în ziua de 23 decembrie 1938 știrea conform căreia noul ministru al Afacerilor Străine devenise Grigore Gafencu¹ Se specifica faptul că noul demnitar a depus jurământul încă din data de 21 decembrie 1938, succedându-i demisionarului Nicolae Petrescu-Comnen² Acesta din urmă își motiva demisia, într-un discurs rostit cu prilejul instalării la Palatul Sturdza a succesorului său, susținând faptul că: „Majestatea Sa Regele dându-mi o nouă dovadă de Înalta Sa încredere a binevoit a mă însărcina cu o importantă misiune în străinătate. Cu chipul acesta funcțiunea mea în fruntea acestui Departament ia astăzi sfârșit”³ Observăm astfel faptul că fostul ministru își motivează demisia prin încredințarea unui alt post în diplomație, el fiind numit ulterior ambasador al României la Vatican⁴

Și totuși, planează o anumită ambiguitate la nivelul istoriografiei în ceea ce privește motivele și circumstanțele demisiei lui Petrescu-Comnen. În majoritatea lucrărilor se vorbește despre faptul că regele a fost cel care l-a demis⁵ pe Comnen, fără a se explica în mod clar motivația deciziei luate de către suveran. În acest sens, o părere interesantă are Dov B. Lungu care susține faptul că regele Carol l-a demis pe Comnen deoarece era „nepopular la Berlin din cauza inabilității sale de a renunța complet la filozofia securității colective”⁶ Pe de altă parte, luând în considerare argumentul logic ce demonstrează importanța funcției de ministru în comparație cu

¹ „Argus”, anul XXVIII, nr. 7713, 23 decembrie 1938, p. 1.

² „Monitorul oficial”, partea I, nr. 298 din 22 decembrie 1938, p. 6116.

³ „Argus”, anul XXVIII, nr. 7714, 24 decembrie 1938, p. 3.

⁴ Petrescu-Comnen a preluat efectiv conducerea ambasadei României de la Vatican în ziua de 20 ianuarie 1939, deși el a fost numit în funcție la 24 decembrie 1938, vezi Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond Dosare Personale – Nicolae Petrescu Comnen, vol. II, telegrama din 29 decembrie 1938.

⁵ Rebecca Heynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*, Iași, Polirom, 2003, p. 74; Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938-1940)*, București, Editura Politică, 1970, p. 279.

⁶ Dov. B. Lungu, *Romania and the Great Powers, 1933-1940*, Durham and London, Duke University Press, 1989, p. 146.

cea de ambasador, înțelegem din spusele lui Comnen faptul că suveranul i-a cerut demisia, propunându-i, în schimb, conducerea unei ambasade la care mai activase în cariera sa, cea de pe lângă Sfântul Scaun. Având în vedere aceste observații, în rândurile următoare ne propunem să răspundem la câteva întrebări ce au menirea de a prezenta contextul și motivațiile care au dus la încheierea mandatului său la conducerea Ministerului Afacerilor Străine: care au fost motivele reale ale demisiei/demiterii sale? ce rol au avut factorii politici interni și externi la îndepărtarea lui Comnen de la conducerea politicii externe românești?

Nicolae Petrescu-Comnen a preluat conducerea Ministerului Afacerilor Străine la 30 martie 1938, având la activ o bogată experiență ca diplomat acumulată în cei aproape 15 ani de când se afla în slujba corpului diplomatic al României⁷. Numirea lui Comnen la Palatul Sturdza s-a realizat cu sprijinul regelui Carol, al cărui apropiat era, fiind justificată de legăturile pe care Petrescu-Comnen le deținea cu oamenii politici germani, dar și de cunoașterea evoluțiilor politice din Europa vremii⁸. În timpul mandatului său, acesta s-a confruntat cu diverse probleme, cum ar fi: chestiunea sudetă, a tranzitului avioanelor de luptă sovietice prin spațiul aerian al României, urmările acordului de la Munchen, problema Ruteniei, precum și eforturile României de a menține un echilibru între marile puteri având în vedere noul context internațional ce favoriza expansiunea germană spre Europa de Sud-Est. Unele din aceste chestiuni de politică externă au dus la tensionarea relațiilor din Europa și, implicit, la erodarea, pe de o parte a credibilității Guvernului, iar pe de altă parte a poziției lui Nicolae Petrescu-Comnen la conducerea Ministerului Afacerilor Străine al României.

Astfel încât, la începutul lunii decembrie a anului 1938, în mediul politic românesc se vorbea tot mai insistent despre o remaniere guvernamentală sau chiar despre crearea unui nou guvern⁹. Aceste convulsii din mediul politic românesc erau remarcate și de către diplomații străini aflați la București. Bunăoară, șeful legației americane din capitala României relata despre existența unor astfel de zvonuri, susținând faptul că se vorbea despre o „iminentă schimbare a Guvernului”. Schimbarea de guvern era motivată de către diplomatul american prin: lipsa de pasiune spre politică a bătrânului Patriarh, îmbolnăvirea lui Cancicov, reprezentarea slabă a Transilvaniei, incompatibilitatea dintre Argetoianu, pe atunci membru în Consiliul de Coroana și șeful Consiliului Economic Suprem, și Constantinescu ministrul Economiei Naționale, dar și de flecăreala/logoreea (*garrulousness*) lui Comnen¹⁰. Se preconiza faptul că noul premier va fi Armand Călinescu, omul de încredere al suveranului. Mai mult decât atât, diplomatul american își informa superiorii despre posibilitatea ca Nicolae Petrescu-Comnen să fie trimis la Vatican, ori la Belgrad. De asemenea, se bănuia că noul ministru al Afacerilor Externe va fi

⁷ Nicolae Petrescu, *Nicolae Petrescu Comnen. Un mare diplomat, pe deplin uitat*, în *Diplomație și diplomați români*, Focșani, f. e., 2001, p. 371-406.

⁸ Vezi Adrian Vișalariu, *Numirea lui Nicolae Petrescu-Comnen la conducerea Ministerului Afacerilor Străine (30 martie 1938)*, în *Relații internaționale. Lumea de ieri. lumea de mâine*, coordonator Paul Nistor, Iași, Editura PIM, 2007, p. 102-109.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond Microfilme - SUA, rola 661, c. 1035.

¹⁰ *Ibidem*.

Grigore Gafencu, deși circulau și alte nume precum Argetoianu sau Mironescu¹¹ Așadar, după cum observa Franklin Mott-Gunther, cât și alte personalități ale vremii care au lăsat mărturie¹², constatăm faptul că varianta înlocuirii lui Nicolae Petrescu-Comnen, apare încă de la începutul lunii decembrie a anului 1938, în contextul generat de dorința schimbării guvernului. Totuși, ne putem întreba care erau motivațiile unei astfel de acțiuni și de ce au mai trecut aproape două săptămâni până când a fost făcută publică această decizie.

Unele dintre motivațiile acestui gest politic își găsesc resorturile în evoluțiile internaționale și, mai precis, în relațiile diplomației românești cu marile puteri. Astfel, încă din toamna anului 1938, imediat după Acordul de la Munchen ce a dus, practic, la destructurarea Micii Înțelegeri și a transformat Germania în actor principal al Europei dunărene, relațiile româno-germane tindeau să capete un nou sens. Numai că existau mai multe impedimente. Pe de o parte, dorința regelui de a menține un echilibru între marile puteri, combinată cu unele tendințe ce veneau mai timid dinspre Londra, dar ceva mai pregnant dinspre Paris¹³, ce arătau menținerea unui oarecare interes economic și politic față de România. Pe de altă parte, autoritățile germane au dat semne clare că și-au pierdut încrederea în negociatorul României pe plan extern, ministrul Afacerilor Străine Nicolae Petrescu-Comnen. Această nemulțumire a germanilor față de Comnen își are originea în politica pe care a ministrul român instrumentat-o în timpul crizei din Cehoslovacia, prilej în care a precizat faptul că: „Ne simțim mai aproape ca niciodată de Franța”¹⁴

În plus, putem adăuga și alte două elemente legate de politica externă a României care au avut un rol important în luarea deciziei de schimbare a ministrului de externe. Unul dintre ele îl constituie vizita suveranului, însoțit de către ministrul său de externe, în turneul diplomatic vest-european; iar celălalt element îl reprezintă întâlnirea dintre Carol al II-lea și Hitler. Acest turneu la Paris, Londra și Bruxelles a arătat, în ciuda primirilor entuziaste¹⁵, o lipsa de implicare a puterilor occidentale în problemele Europei de Sud-Est. Eșecul acestui turneu nu a fost asumat de către rege, cel care dicta politica externă a statului român, ci de către ministrul său de Externe. De asemenea, în urma vizitei regelui în Germania s-a constatat faptul că oficialii germani nu îl agreau pe Carol al II-lea, unii acuzându-l chiar de trădare față de *Deutschtum*¹⁶. Mai mult decât atât, la acest eșec s-au adăugat și tensiunile apărute în relația cu

¹¹ *Ibidem*, c. 1036.

¹² A se vedea Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. V, 1 iulie-31 decembrie 1938, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2002, p. 266.

¹³ David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România 1938-1940. Studiu asupra strategiei economice și politice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 80- 82; Jean- Baptiste Duroselle, *La décadence 1932-1939*, Paris, Imprimerie Nationale, 1979, p. 379.

¹⁴ *Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. V. London, Her Majesty's Stationery Office, 1953, doc. nr. 231, Raportul ministrului german de la București către Ministerul de Externe german, București, 7 octombrie 1938, semnat de Fabricius, p. 314.

¹⁵ Vizitele la Paris, Londra și Bruxelles au fost prezentate de către propaganda din România ca un deplin succes al regelui. Cu toate acestea, efectele practice pentru diplomația românească au fost aproape nule.

¹⁶ Georgiana-Margareta Scurtu, *Relațiile internaționale în contextual celui de-al doilea război mondial. Studiu de caz: relațiile României cu Franța (octombrie 1938-iunie 1940)*, București, Institutul Cultural Român, 2006, p. 28.

Germania o dată cu asasinarea lui Corneliu Codreanu¹⁷ Astfel că, la începutul lunii decembrie a anului 1938, situația externă a României era destul de complicată: tensiuni cu Germania ce au culminat prin chemarea lui Fabricius la Berlin; o susținere neconvingătoare din partea Marii Britanii și a Franței, cu toate că din punct de vedere simbolic relațiile cu Parisul par a se fi consolidat prin ridicarea legațiilor celor două țări la nivel de ambasade și numirea lui Gheorghe Tătărescu, începând cu 9 decembrie, ca ambasador al României la Paris¹⁸ Nici legăturile cu vecinii României nu erau stabile. Ungaria clama respectarea drepturilor minorității maghiare din Transilvania, iar Polonia încerca să convingă Bucureștiul de necesitatea unei granițe comune polono-ungare și, implicit, de rezolvarea problemei rutene¹⁹; Iugoslavia se afla într-o postură aparte, fiind mai aproape de Roma decât de București; Cehoslovacia devenise un aliat formal, aflându-se în pragul dezmembrării, în timp ce Bulgaria se afla în relații bune cu Berlinul²⁰ Pe de altă parte, legăturile cu Uniunea Sovietică deveniseră tot mai tensionate datorită scandalului declanșat de problema trecerii unor avioane militare prin spațiul aerian al României. Tot acest context internațional, aproape complet schimbat față de primăvara anului 1938, necesita o încercare de adaptare din partea diplomației românești. Ori, Nicolae Petrescu-Comnen nu mai reprezenta soluția viitorului pentru diplomația României, regele și apropiații săi încercând să găsească o personalitate care să dea un nou suflu politicii externe.

Din punct de vedere al evoluțiilor politice interne, așa cum am mai precizat, înlocuirea lui Comnen făcea parte, inițial, dintr-un proces mai larg de remaniere, sau era încadrată unei eventuale schimbări a celui de-al doilea guvern condus de Patriarhul Miron Cristea. Astfel de zvonuri apar la începutul lunii decembrie, iar în telegrama trimisă în ziua de 9 decembrie, șeful legației americane relatează despre iminenta înlocuire a lui Nicolae Petrescu-Comnen. Despre „numirea lui Gafencu în locul lui Comnen”, relatează și Constantin Argetoianu în însemnările sale pentru ziua de 8 decembrie. De asemenea, el spune că, la acea dată era stabilit faptul că Nicolae Petrescu-Comnen va fi numit la Vatican. Același politician susținea că numirea lui Gafencu la Externe ar fi o greșeală „mai întâi datorită nevesti-sii, apoi fiindcă Gafencu n-are destulă experiență, în momente atât de gingașe” În plus, unul dintre motivele înlocuirii lui Comnen ține și de firava sa influență în politica internă. Nicolae Petrescu-Comnen a fost, înainte de a intra în diplomatie, membru al Partidului Național Liberal și un apropiat al familiei Bratianu. Însă, după dispariția lui Ionel și Vintilă Bratianu, precum și după moartea lui Duca, legăturile sale cu membrii liberali s-au răcit, iar influența sa a scăzut. A fost numit conducătorul diplomației românești, în calitate de tehnician, datorită experienței diplomatice și a bunelor relații pe care le avea cu regele, acesta din urmă dorind să aibă la externe un personaj cunoscut în mediile diplomatice, dar docil și ușor de manevrat. Însă, în decembrie 1938, Carol al II-lea trecuse la o nouă etapă în consolidarea regimului său și dorea la conducerea

¹⁷ Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”: mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Ediția a II-a, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, control științific Florea Ioncioaia, București, Humanitas, 2006, p. 351-352.

¹⁸ Georgiana-Margareta Scurtu, *op.cit.*, p. 44.

¹⁹ Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 183 și urm.

²⁰ Idem, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938-martie 1940)*, București, Editura Politică, 1980, p. 30-57.

diplomației românești un personaj carismatic ce trebuia să fie cunoscut atât în plan intern, cât și internațional. De aceea a fost propus Grigore Gafencu, membru al Partidului Național Țărănesc, cu o minimă experiență în diplomatie acumulată în perioada cât a deținut funcția de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, dar care era un remarcabil editorialist de politică externă în două jurnale importante ale vremii „Argus” și „Timpul”²¹ Ca urmare a acestui fapt, Gafencu se bucura de apreciere în țară, fiind cunoscut și în mediile diplomatice bucureștene. Un exemplu în acest sens îl constituie faptul că același diplomat american, Franklin Mott-Gunther, aprecia cu privire la posibila numire a lui Gafencu la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, faptul că era o soluție bună, manifestându-și încrederea în reușita acestuia la conducerea diplomației românești²²

Amânarea înlocuirii lui Comnen, cu aproape două săptămâni se poate datora, pe de o parte, încercării de a forma un nou guvern, dar și preocupărilor suveranului în legătură cu crearea Frontului Renașterii Naționale, grupare ce a luat ființă în ziua de 15 decembrie 1938. Pe de altă parte, numirea lui Gafencu în data de 21 decembrie s-a datorat și faptului că regele a așteptat să vadă cum evoluează criza internațională, fiind atent și la reacțiile diplomațiilor străine față de propunerea sa²³

Prin urmare, înlocuirea lui Nicolae Petrescu-Comnen de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine a fost un act dictat, pe de o parte, de către calculele regelui care încerca o adaptare a României la noul context internațional, iar, pe de altă parte, reprezenta un semn că politica externă a României avea să suporte unele transformări ce trebuiau puse în practica de către oameni noi.

²¹ „Argus”, anul XXVIII, nr. 7713, 23 decembrie 1938, p. 1.

²² ANIC, Fond Microfile-SUA, rola 661, c. 1036.

²³ *Documents Diplomatiques Français*, deuxième série, tome XIII, Paris, Imprimerie Nationale, doc. nr. 316, Adrien Thierry către Georges Bonnet, ministrul de Externe, 8 ianuarie 1939, p. 566-570.